

MEMÒRIA DE LA INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA A LA
PLAÇA CATALUNYA I C/ FONTANELLA (BARCELONA)
GENER-MARÇ DEL 2002. Codi: 5/2002

Laura Suau i Lleal

Barcelona, maig de 2002

ÍNDEX

1. SITUACIÓ I DESCRIPCIÓ DEL CONJUNT
2. CONTEXT HISTÒRIC
3. MOTIUS DE LA INTERVENCIÓ I OBJECTIUS
4. MÈTODE DE TREBALL
5. DESENVOLUPAMENT DELS TREBALLS
6. RESULTATS I CONCLUSIONS
7. BIBLIOGRAFIA
8. REPERTORI ESTRATIGRÀFIC
9. INVENTARI DELS MATERIALS

ANNEX

DOCUMENTACIÓ FOTOGRÀFICA
DIBUIXOS CERÀMICA
PLANIMETRIA

1. SITUACIÓ I DESCRIPCIÓ DEL CONJUNT

Barcelona està situada a la costa mediterrània, en el lloc anomenat Pla de Barcelona, comprès entre els rius Besòs i Llobregat, força ben protegit dels vents del nord pel serrat de Collserola, on hi ha el Tibidabo, que n'és el cim més alt (542 metres). La serralada de Sant Mateu a llevant i el massís de Garraf a ponent fan que les entrades fàcils al pla d'al·luvió, sobre el qual reposa la ciutat, siguin els passos fluvials del Besòs i el Llobregat. Les excel·lents condicions climàtiques i estratègiques de la ciutat han afavorit al llarg del temps el seu desenvolupament, amb Montjuïc a vora el mar que ha facilitat la defensa del seu litoral. Els seus orígens se situen en el petit pujol del Tàber, però ben aviat els límits s'anaren expandint pel pla, on només s'aixequen, cap al nord, els turons de Monterols, el Putget, la Creueta, el Carmel, la Muntanya Pelada i el Turó de la Peira.

La ciutat és la capital del principat i els municipis que la integren són diversos: l'Hospitalet, Cornellà de Llobregat, Esplugues de Llobregat, Sant Just Desvern, Sant Adrià de Besòs, Santa Coloma de Gramanet, Badalona i Montcada-Reixac.

Des del punt de vista urbanístic la ciutat de Barcelona consta de diverses àrees. Prop del mar i dominat al sud pel gran promontori de Montjuïc hi ha el nucli antic, on la ciutat restà reclosa fins a la desaparició de les muralles durant el segle XIX. Aquest espai, de carrers estrets i vells edificis, inclou d'una banda, un nucli central anomenat barri gòtic que correspon a la primitiva ciutat romana i, de l'altra, un seguit de ravals situats al seu voltant que es van formar en època medieval, dins el perímetre de les muralles aixecades al segle XIII. Aquestes viles noves són els actuals barris coneguts amb els noms de les esglésies que els centralitzen: del Pi, de Santa Anna, de Sant Pere, de Santa Maria del Mar i de la Mercè. Els darrers sectors del nucli antic de la ciutat, és a dir la Rambla i el Raval, començaren a ser urbanitzats quan quedaren inclosos dins del tercer recinte fortificat que es bastí al llarg de la segona meitat del segle XIV.

Al nord de la ciutat antiga s'estén l'Eixample, una àmplia zona quadriculada planificada a la segona meitat del segle XIX, segons el pla d'Ildefons Cerdà, un cop s'havien enderrocat les muralles que encerclaven la ciutat oprimint el seu desenvolupament urbanístic. La plaça de Catalunya constitueix el punt principal de connexió entre el nucli antic i l'Eixample. Fins l'any 1860 era una gran esplanada exterior al recinte urbà emmurallat utilitzat com a lloc de passeig i diversió. En el projecte de Rovira i Trias ja es contemplava realitzar una gran plaça monumental en el mateix lloc de l'actual, però davant la forta oposició del municipi respecte el pla Cerdà va sorgir un nou pla d'enllaç entre la ciutat antiga i la nova promogut per M. Garriga i Roca, en el qual també es preveia una plaça similar a l'actual. Després de diversos plets entre l'Ajuntament de Barcelona, el govern central i els particulars que havien anat ocupant la zona, fou J. Puig i Cadafalch qui va rebre l'encàrrec de planificar la forma de l'esmentada plaça. Els seus estudis i propostes van ser la base de la urbanització definitiva duta a terme entre el 1925 i 1927, tot i que finalment la direcció de les obres anaren a càrrec de F. de Paula i Nebot.¹

2. CONTEXT HISTÒRIC

En el present capítol exposaré de manera sintetitzada i a mode d'introducció històrica diversos aspectes sobre el procés d'urbanització de la muralla que es va bastir durant la segona meitat del segle XIII i que a *posteriori* es va anar ampliant i reforçant segons les necessitats defensives de cada moment. Aquest ha estat un tema força tractat per la bibliografia dels darrers decennis del segle passat, però tot i el volum d'informació generat, molts dels estudis que s'han fet plantegen tesis contradictòries originant així algunes confusions, sobretot pel que fa referència a aspectes cronològics.

Des de començament del segle IX el territori de la ciutat de Barcelona s'amplià amb l'establiment dels primers nuclis de població situats fora del recinte que englobava la muralla romana, constituint burgs o barriades, anomenades també vilanoves, establertes al

---

¹ HERNÁNDEZ, J.E.; MORA, G.; POUPLANA, X. 1990, pàg. 141-142

voltant de centres d'ordre econòmic o religiós com és el cas d'esglésies, el mercadal, el port o hospitals. Poc a poc doncs, les muralles anaren perdent el valor defensiu i la funció aglutinadora i proteccionista exercida durant més de 900 anys. A la fi del segle XI la muralla romana havia perdut tota la seva funcionalitat com a recinte defensiu² tot i que el nucli urbà que delimitava continuà mantenint el paper de centre polític i religiós³.

Durant els segles XI i XII, fruit d'un moment d'expansió econòmica, aquests nuclis van anar creixent i se'n crearen de nous. És el període d'implantació dels grans convents, com el de Sant Francesc o el de Santa Caterina que, ocupaven grans espais buits a les zones dels afores de la ciutat, aglutinant al seu voltant nuclis de poblament cada cop més importants. Amb l'afany d'encavir i protegir les noves barriades i els edificis establerts fora els límits de la muralla d'època romana es va començar a construir una nova línia defensiva, anomenada per molts el segon recinte fortificat.

Tradicionalment s'ha associat aquesta muralla amb el regnat de Jaume I, essent el primer tram el construït a La Rambla, des del convent de Framenors fins l'àrea propera a l'església de Santa Anna, amb una datació anterior a 1260⁴. Alguns autors⁵ però, plantegen que la presència de portals no implica forçosament que la muralla estigués construïda, doncs està documentada l'existència d'aquests portals al final d'alguns carrers, sense evidència de murs de tancament. Tenint en compte el temps que passa entre la conclusió de les obres de l'anomenat segon recinte i la pèrdua de la capacitat defensiva del mur romà, aquesta corrent d'investigació planteja la possible existència d'estructures edilícies aixecades de forma gradual i dotades de caràcter defensiu que haurien anat protegint la ciutat segons l'expansió del seu creixement. La culminació d'aquest sistema de defensa el marca la construcció definitiva d'una fortificació estable.

---

² CUBELES, A. 1993, pàg. 219

³ GARCIA i ESPUCHE, A. 1986, pàg. 18

⁴ CARRERES I CANDI, F. 1909, afirma que aquest tram de muralla es realitzà a partir de 1285.

⁵ CUBELES, A. 1993, pàg. 219

Pel que sabem fins ara doncs, és difícil proporcionar una cronologia fiable per la construcció d'aquest segon recinte tot i que, a grans trets, es coincideix en situar-lo a final del segle XIII- inici del segle XIV.

Un cop tractats els aspectes cronològics, cal també fer esment a les qüestions referents a la manera com es va alçar la muralla medieval. La construcció es va veure condicionada a un seguit d'elements tant de caire geogràfic i geològic, com urbanístics. D'una banda, el traçat de la nova muralla es va haver de cenyir tant als edificis com als camins ja existents en l'àrea d'extramurs, amb l'objectiu de protegir el teixit urbà que s'havia anat creant i establir els nous accessos a la ciutat. De la mateixa manera, aquesta fortificació va repercutir en el traçat dels carrers de la ciutat que es van anar obrint segons els nous límits.

D'altra banda, la configuració de la muralla també va estar determinada pels accidents geogràfics existents a la zona on es va assentar. El tram de mur que mira a muntanya es va bastir damunt la plataforma pleistocena i prop del graó barceloní, que és un talús erosiu que separa el pla de Barcelona de la part alta de la ciutat. Queda localitzat des de Montcada fins el centre de Barcelona, arribant fins el Clot i Sant Andreu i constituïa un obstacle per les rieres que baixaven, de muntanya cap a mar, que al salvar-lo van anar creant en el seu repeu un con de dejecció. Aquesta posició elevada proporcionà a la construcció un glacis gairebé pla i un domini perfecte de la ciutat, sobretot tenint en compte els 4 m. aproximadament del desnivell de l'esmentat graó, sumats a les 13 vares d'alçada dels murs.

La muralla, a més de salvaguardar la ciutat de Barcelona dels enemics, va servir per protegir-la de les vingudes d'aigua. Aquesta, feia les funcions de col·lector de les rieres que hi incidien provinents del vall que s'estenia al nord i que anteriorment penetraven lliurement a la ciutat, impedit que les inundacions vessessin cap al tàlveg interior⁶. Tot i això, es documenten greus problemes de drenatge de les clavegueres i dues grans

---

⁶ RIBA ARDERIU, O. 1992, pags. 97-100; 1993, pags. 171-176

inundacions de la ciutat⁷ que provocaren greus destrosses en alguns portals i panys de muralla.

El tram de muralla de La Rambla fou construït damunt l'eminència formada per la llera alta de la riera d'en Malla i el relleu enlairat en facilitava la defensa. Aquí les muralles també actuaven de dic de contenció del corrent d'aigua que baixava pel costat de llevant i que funcionà durant un temps com a fossar. De fet, La Rambla era un antic torrent que marcava els límits occidentals de l'antiga ciutat romana. El nom llatí *arenno* fou progressivament substituït pel mot arabitjat de "rambla". El costat de llevant, des del Portal Nou fins a mar, igualment fou aixecat damunt l'areny elevat format per les rieres que baixaven per aquest indret.

La fisonomia de la muralla és encara avui dia un tema força mal conegut. Sabem però, que el segon recinte defensiu fou aixecat amb pedres que provenien de la propera muntanya de Montjuïc, formant un circuit tancat molt més ampli que l'anterior.⁸ En els murs s'hi obrien un seguit de sageteres i presentaven un coronament fet amb merlets i matacans. El llenç de la muralla es veia reforçat per un seguit de torres, part de les quals estaven flanquejant els portals d'entrada a la ciutat, i als seus peus s'hi obria el fossat, sovint ple d'aigua estancada. Pel primer tram de La Rambla les fonts ens parlen de torres de planta poligonal, però, per la resta no sabem amb certesa la forma de la seva planta, podent ser semicirculars, quadrades etc.⁹

Pel que fa al traçat i recorregut d'aquest segon recinte emmurallat cal assenyalar que s'inicia a La Rambla, a tocar de mar fins a Canaletes, passa per Plaça de Catalunya, el carrer Fontanella, carrer Trafalgar, Arc de Triomf, Lluís Companys i Passeig Picasso. El tram objecte del present estudi és el que va des de la cantonada amb La Rambla i Plaça de

---

⁷ 27 d'agost de 1389 (font: AHCB, MS. L-5, *Crònica del Mascaró*, f. 293); 13 de setembre de 1427 (Font: AHCB, DACB, vol. VI, fol. 72). Aquests documents són tractats acuradament a: BARRIENDOS VALLVÉ, M. 1993, pags. 275-280.

⁸ FLORENSE FERRER, A, 1962, pàg. 115: tenia un perímetre de 5.096 metres lineals i ocupava una superfície de 131,12 hectàrees.

⁹ DURAN I SANPERE, A. 1972. pàg. 192, 204. A la pàg. 207 hi ha un llistat de tots els portals, torres i freus corresponents a les muralles del 1390.

Catalunya fins arribar al carrer Fontanella, cantonada amb Via Laietana. Aquest sector, segons les fonts documentals i cartogràfiques, s'hauria erigit al darrer quart del segle XVIII i s'hi localitzen¹⁰ dos portals: el portal dels *Orbs* o dit de l'Àngel¹¹ i el de Jonqueres¹², situat en la intersecció del carrer Fontanella amb la Via Laietana. A més, s'hi documenten en la cartografia varies torres adossades a l'exterior de la muralla de les quals és molt difícil entreveure'n la forma i el sistema constructiu emprat, tant com la situació exacta respecte els portals.

En el segle XVII les noves tendències defensives, com l'ús de la pólvora, van obligar a reformar part de la muralla existent¹³, donant lloc a la substitució dels antics merlets i la construcció d'un seguit de baluards situats al llarg del circuit defensiu d'època medieval. Els baluards documentats en el tram de la present intervenció són, d'una banda el situat davant del portal de l'Àngel, que sabem que es va bastir un cop acabada la Guerra dels Segadors (1652) resultat de la qual el privilegi militar de la ciutat va caure a mans de l'Estat central que va promoure el reforç de la muralla amb la construcció de més baluards, entre els anys 1672 i 1675. I, d'altra banda, el baluard de Sant Pere situat en el portal de Jonqueres el qual les fonts consideren acabat l'any 1697.¹⁴

A final del segle següent, les muralles de La Rambla es començaren a enderrocar per urbanitzar definitivament el carrer i dur-hi a terme el passeig que donarà lloc a l'actual Rambla. Ja en el segle XIX, l'any 1843, es va enderrocar l'edifici dels Estudis Generals, situat al capdamunt del passeig on, quatre anys més tard, es va obrir el portal d'Isabel II.¹⁵ L'any 1854, i amb el crit de "abajo las murallas" es va acabar d'enderrocar la resta del recinte murari. Aquest, havia esdevingut un problema higiènic que impossibilitava el

---

¹⁰ DDAA, 1992, *Història de Barcelona*. Índex, pàg. 55; CARRERES I CANDI, ?; FLORENSE FERRER, A. 1962, pàg. 115; DURAN I SANPERE, 1972, pàg. 199

¹¹ CARRERES I CANDI, F 1909. Rep el nom del carrer situat extramurs on s'hi localitzaven les barraques on vivien els esgarrats i gent de mala vida. L'any 1466 s'anomena portal de l'Àngel en motiu de la petita imatge de l'àngel de la guarda que es col·loca a la porta en record a l'aparició d'aquest àngel a Sant Vicens Ferrer.

¹² FLORENSE FERRER, A. 1962, pàg. 114. Segons s'indica va ser bastit l'any 1275.

¹³ És a dir, el tram de muralla de final del segle XIII, però també, el construït durant els segles XIV, XV i XVI, dels quals no s'ha fet esment pel fet de quedar fora dels límits estudiats en el present treball.

¹⁴ PARELLÓ FERRER, A. M. 1996, pàg. 588

¹⁵ CIRICI, A. 1985, pàg. 87.

creixement de la ciutat, que s'havia quedat petita pel nombre d'habitants que hi residien. La població de Barcelona al segon quart del segle XIX experimenta un creixement demogràfic molt important, en estreta relació al procés d'industrialització, sobretot del sector tèxtil. Un cop destruïda la muralla¹⁶ es van presentar en concurs un seguit de projectes urbanístics per crear el que més tard s'anomenarà l'Eixample¹⁷.

3. MOTIUS DE LA INTERVENCIÓ I OBJECTIUS

Arrel de la concessió de la llicència d'obres a les empreses AIGÜES DE BARCELONA i FECSA-ENDESA, per tal de renovar les xarxes d'enllumenat públic, semàfors, canalitzacions d'aigua i electricitat, s'havien de dur a terme un seguit de rases en el carrer Fontanella i Plaça de Catalunya. En conseqüència, i tenint en compte l'interès arqueològic i l'alt valor històric i arquitectònic de l'indret, com a pas previ a la instal·lació definitiva dels serveis esmentats es plantejà la realització d'un seguiment arqueològic exhaustiu dels treballs per avaluar les possibles restes arqueològiques que podrien quedar afectades per les obres. La intervenció fou portada a concurs públic, adjudicant-se a l'empresa Àtics S.L., sota la direcció tècnica de l'arqueòloga Laura Suau i Lleal i amb la supervisió del Servei d'Arqueologia del Museu d'Història de la Ciutat de l'Ajuntament de Barcelona.

Els objectius de l'actual intervenció s'han traçat de forma conjunta amb el Servei d'Arqueologia del Museu d'Història de la Ciutat de Barcelona i la direcció de l'obra, seguint la normativa municipal i general en temàtica de patrimoni. Aquests, s'han centrat en l'estudi de les possibles restes conservades en el subsòl, en el recull de la informació històrica necessària per tal d'ampliar els coneixements vigents de la ciutat sobre èpoques precedents i finalment, en l'avaluació de les restes arqueològiques que podrien quedar afectades per l'obres.

---

¹⁶ L'única part de muralla que avui en dia encara es conserva és la de Les Drassanes.

¹⁷ GARCÍA ESPUCHE, A. 1986, pags. 75-88

A partir dels resultats de la intervenció, en cas de localitzar-se restes arqueològiques, es preveu dur a terme una valoració de l'afectació de l'obra a aquestes, per redactar el projecte definitiu. De la mateixa manera, i depenent sempre dels vestigis apareguts, es podria plantejar una obertura en extensió fins exhaurir el jaciment, per tal de documentar el total de les restes conservades i el marc arqueològic de l'entorn immediat.

4. MÈTODE DE TREBALL

Per tal d'aconseguir els objectius marcats, cal seguir una metodologia sistemàtica i adequada. La que s'ha realitzat en aquesta intervenció s'inspira en el mètode de registre utilitzat per E.C.Harris i per A.Carandini (Harris, 1975, 1977, 1979; Carandini 1977, 1981). Es tracta de registrar objectivament els elements construïts i estrats que s'identifiquen (tant els que es conserven en alçat com els que es descobreixen en el subsòl), realitzant una numeració correlativa d'aquests, sota el nom d' "Unitat Estratigràfica" (u.e.) que individualitza els uns dels altres. Cada u.e. es registra en una fitxa on s'indica: la ubicació en el jaciment, les seves característiques físiques, la situació en les plantes i seccions i la posició física respecte a la resta d'unitats estratigràfiques amb les quals es relaciona.

Aquest mètode també inclou la realització de material gràfic, compost per les plantes i l'aixecament topogràfic. Aquí però, no s'han fet ni seccions ni alçats ja que totes les estructures han aparegut al fons de la rasa i no en els perfils d'aquesta. Cal esmentar també, el tractament que donem al material que ens apareix durant els treballs d'excavació. En primer lloc es renta amb aigua i cada peça es sigla, per tal de deixar constància del seu lloc de procedència (codi del jaciment i any i u.e. a la que pertany). I en segon lloc, les peces preferents, és a dir, aquelles que tenen forma o una decoració prou important, es dibuixen i reben un número, per tal de que quedin individualitzades. I finalment el material fotogràfic imprescindible per a la constància visual dels treballs realitzats.

El sistema de treball utilitzat va ser l'habitual en aquest tipus d'intervencions i va combinar l'excavació mecànica amb una retroexcavadora, sota control arqueològic, amb

l'excavació científica i manual adreçada al descobriment de les restes colgades al subsòl del solar. El període d'intervenció va ser de 31 dies hàbils compresos entre el 21 de gener i el 4 de març de 2002.

5. DESENVOLUPAMENT DELS TREBALLS

L'actuació arqueològica va consistir en l'excavació de dues rases, la primera (RASA 1) situada al sud-est de la Plaça de Catalunya i la segona (RASA 2), en la vorera del costat est del carrer Fontanella. Ambdues rases es van dur a terme de forma coetània i es van anar obrint amb trams de 30 m. de llargada en els quals, un cop examinats arqueològicament, s'hi disposaven els serveis corresponents, que es cobrien amb sauló per tal de no tenir tota la rasa oberta a causa del perill que comporta.

RASA 1 (figs. 3-5)

Aquesta es va iniciar a tocar del Portal de l'Àngel i va arribar fins a la cantonada amb La Rambla. Feia 1m. d'ampla i va assolir una profunditat que oscil·lava entre 1,10 i 1,50 m. al llarg de tota la rasa, tot i que en algun punt es va rebaixar el terreny fins a 2,50 m. aproximadament. L'excavació de la rasa es feia amb l'ajut d'una màquina retroexcavadora però, en els trams on es van localitzar restes arqueològiques, es va procedir a fer els rebaixos manualment. Cal assenyalar que a vegades aquests rebaixos eren molt difícils d'efectuar a causa de la localització d'alguns serveis que s'havien disposat pràcticament al damunt dels vestigis arqueològics. Aquest fet dificultava enormement la realització de la planimetria i les fotografies.

Un cop extret el paviment contemporani de llosetes de la vorera (U.E. 101) amb l'ajut d'un martell pneumàtic, ens trobarem amb una capa de formigó d'uns 15 cm de gruix que servia de preparació d'aquest paviment i que també fou extreta amb l'ajut de l'esmentat martell. Per sota d'aquesta capa de formigó es va documentar un paquet molt heterogeni (U.E. 102) d'uns 0,70 m. de potència estratigràfica, compost per terres d'aportació i gran quantitat

de material de construcció modern. Aquest nivell el vam localitzar en tota la rasa i es veia afectat per les successives rases de serveis que s'hi han anat practicant en aquest mateix indret al llarg dels últims anys, molts d'ells encara en funcionament.

En el primer tram obert de la rasa, un cop exhumada la U.E. 102, es va localitzar una capa d'argila barrejada amb graves (U.E. 103) d'uns 0,20 m. de gruix i totalment estèril, que corresponia al moment d'amortització de l'estructura U.E. 104, que discorria en direcció est-oest, per sota d'aquest nivell, a 1 m. de fondària respecte el paviment de la vorera. La U.E. 104 es componia d'un farciment de pedres sense treballar, de diverses mides i lligades amb morter de calç blanca força endurida, delimitat a banda i banda per dues cares vistes de carreus ben escairats d'uns 30 cm. d'amplada cadascun. Es tracta d'un mur de 6,90 m. d'ample documentat en planta en tot el fons de la rasa.

A pocs metres de l'estructura U.E. 104, just davant del núm. 19, va aparèixer per sota de la U.E. 102 un tram de mur (U.E. 105) compost per pedres força irregulars, sense escairar, i unides amb morter de calç de color groguenc. Atès el mal estat de conservació en què apareixien les restes i les reduïdes mides de la rasa, no se'n van poder determinar els límits i per tant es fa força difícil esbrinar-ne l'orientació. El mur en qüestió feia 0,90 m. de llargada per 2,50 m. d'amplada i, de la mateixa manera que l'anterior paret, es va localitzar en planta a 1 m. per sota de la cota del paviment de llosetes U.E. 101, endinsant-se a banda i banda dins del perfil de la rasa.

A continuació, davant dels núms. 21-22, va tornar a sortir un nou mur (U.E. 106) descobert per sota de la U.E. 102, a 0,80 m. de fondària respecte la vorera del carrer. Aquest, es componia de grans blocs de pedra de Montjuïc falcats amb pedres de mida més petita, totalment irregulars i units amb morter de calç blanca. Els límits de l'estructura els marcava l'absència de pedres, sense observar cap línia de carreus col·locats a mode de filada i formant una cara vista. Tenia una llargada de 9,50 m. en direcció nord-sud i ocupava tota l'amplada de la rasa, endinsant-se en els dos perfils. Un cop més, el reduït espai interior de la rasa i la impossibilitat de poder ampliar la zona d'excavació, sumat a l'estat deplorable de les restes a causa dels successius arrasaments, dificulten enormement la seva interpretació.

Finalment, molt a prop de la U.E. 106 i per sota de la capa U.E. 102, es van descobrir, a 1 m. de profunditat de l'actual vorera, les restes molt malmeses d'un mur (U.E. 107) bastit amb un farciment de pedres sense treballar, de diverses mides i lligades amb morter de calç blanca força endurida i delimitat a la banda nord per dos carreus ben escairats d'uns 30 cm. d'amplada cadascun. Es tracta d'un mur traçat d'est a oest, de 3 m. d'ample, del qual només se n'ha pogut documentar en planta un tram de 0,80 m. de llargada. Els límits de migdia no eren gens clars i es van determinar, un cop més, per l'absència de pedres.

Havent descrit les estructures descobertes, només queda fer algunes precisions al respecte. En primer lloc, cal assenyalar que desconeixem l'orientació i els límits reals de la majoria dels murs, o bé perquè estan arrasats i desapareguts, o bé perquè els límits se situen en una cota inferior. De la mateixa manera, tampoc s'han descobert els estrats que s'hi adossen i el nivell a on s'haurien assentat ja que, segons les directrius del Servei d'Arqueologia tant del Museu d'Història de la Ciutat de Barcelona com de la Generalitat de Catalunya, no es va creure oportú excavar-ne l'entorn fins a exhaurir la rasa. De totes maneres, atesa l'aparició intermitent de les restes, cal suposar que estem davant d'un seguit d'estructures que sortien del traçat de la muralla, és a dir, que s'adossaven al pany exterior de la muralla medieval formant torres o baluards, l'orientació dels quals seria sempre perpendicular a l'eix de la muralla orientada de nord a sud.

Tots els vestigis apareguts presentaven un estat de conservació llastimós havent estat successivament arrasats al llarg dels darrers 50 anys, a l'hora d'instal·lar els serveis municipals que proporcionen aigua, gas i electricitat a la ciutat. Per tant, cal tenir en compte que la cota on apareixen no correspon al nivell de destrucció original del recinte murari.

Per acabar, tant sols dir que cap de les restes descobertes va quedar afectada per les obres i per tant, un cop estudiades, es van cobrir amb una tela i sauló que les protegia dels tubs i canalitzacions disposats al damunt.

RASA 2 (fig. 2)

Aquesta es va iniciar en la cantonada amb Via Laietana i va arribar fins el Portal de l'Àngel. Feia 0,80 m. d'ampla i va assolir una profunditat de 0,80 m. aproximadament al llarg de tota la rasa. Aquí, l'excavació es va fer manualment per trams que oscil·laven entre els 15 i 20 m. de llargada.

Un cop extret el paviment contemporani de llosetes de la vorera amb l'ajut d'un martell pneumàtic, ens trobarem amb una capa de formigó d'uns 15 cm de gruix que servia de preparació d'aquest paviment i que també fou extreta amb l'ajut de l'esmentat martell. Per sota del formigó es va documentar un nivell de sorres estèrils d'uns 0,60 m. de potència estratigràfica, localitzat en tota la rasa. Aquest, corresponia al rebliment interior de les successives rases de serveis que s'hi han anat practicant en aquest mateix indret al llarg dels últims anys, en concret, la instal·lació de cables de telefònica situats per sota de la cota final de la nostra rasa.

En aquesta rasa no va aparèixer cap vestigi arqueològic, segurament perquè no es va assolir la profunditat necessària per localitzar les restes, tot i que és probable que amb la instal·lació de canalitzacions i xarxes dels serveis municipals, actualment en funcionament, s'haguessin destruït sense deixar-ne cap constància.

6. RESULTATS I CONCLUSIONS

En primer lloc cal dir que els resultats d'aquesta intervenció són del tot fragmentaris ja que es tracta d'una excavació preventiva de caràcter molt localitzat i parcial. A més, tot i que les estructures descobertes destaquen pel seu gran interès històric¹⁸, la seva lectura només es va poder fer en planta. Les restes es van descobrir en superfície i tècnicament va ser impossible aprofundir la rasa per tal de descobrir-ne l'alçat i la seqüència estratigràfica

---

¹⁸ catalogada com un dels grans monuments de l'època medieval, malauradament arrasat a mitjans del s. XIX.

associada. Malgrat tot, creiem que els resultats són rellevants perquè aporten noves informacions sobre la localització i els diversos aspectes tècnics i formals del recinte emmurallat que envoltava Barcelona, ampliant així el conjunt d'estudis fets en els darrers anys. A més, l'aixecament topogràfic de les troballes permet ampliar el coneixement d'aquest sector de la muralla i aportar una peça més del complex puzzle que conforma el seu traçat.

L'estat de conservació en què van aparèixer les restes era deplorable i s'hi van poder constatar diversos rebaixos efectuats durant les constants obres de reforma dutes a terme en les darreres dècades, sense cap mena de control arqueològic. Aquest fet, afegit a la manca de nivells corresponents a l'amortització de la muralla, impedeix de precisar el nivell en què es van arrasar les estructures defensives durant la segona meitat del segle XIX. L'aspecte que mostraven les estructures, segurament, no correspon a l'estat en què van quedar després del seu enderrocament. Cal pensar que els estrats que cobrien els vestigis descoberts eren rebliments dipositats a l'hora d'obrir les rases per bastir les xarxes dels serveis municipals, col·locats recentment. D'altra banda, el material arqueològic recuperat, bàsicament fragments de ceràmica vidriada, no aporta una cronologia concloent i posa de manifest les constants transformacions urbanístiques que ha patit aquesta zona els darrers cent cinquanta anys.

De la mateixa manera, és necessari fer referència a la morfologia dels vestigis. Per fer-ho cal recordar que, donades les reduïdes dimensions de la rasa d'1 m. d'ampla, desconeixem el contorn complet de les estructures aparegudes al llarg de la Plaça de Catalunya. Totes elles s'endinsaven en els perfils de la rasa i per tant se'n va documentar només un metre de llargada i la totalitat de la seva amplada superficial. Llevat de la UE 104, els murs tampoc presentaven uns límits clars i per tant es fa difícil de determinar-ne el traçat i les dimensions. Amb aquests antecedents és pràcticament impossible establir uns canons fiables pel que fa als aspectes formals d'aquests tipus d'estructures defensives, com per exemple les distàncies existents entre les torres, o les dimensions i la planta de cadascuna d'elles.

Tot i això, podem identificar les ruïnes descobertes amb un seguit d'estructures associades al recinte fortificat situat en el sector nord-oest de la ciutat. En concret, tenint en compte el mètode constructiu emprat i la seva ubicació, se'n poden diferenciar dues fases constructives, la primera d'època medieval i, la segona, pertanyent al segle XVII.

Pel que fa a l'època medieval s'han identificat els dos trams de murs que van aparèixer al mig de la rasa (UE 105 i 106), com a part de les restes de la fonamentació de dues torres associades al llenç de muralla aixecada a mitjan del segle XIV i tradicionalment atribuïda a Jaume I. En la documentació planimètrica conservada i en els diferents textos antics s'esmenten un seguit de torres adossades a la cara exterior de la muralla, però no queda clara la forma de la seva planta ni el nombre total de torres. L'excavació tampoc ha permès de conèixer el contorn complert i les dimensions d'aquestes estructures, però almenys s'ha constatat definitivament la seva situació exacte, així com també, la morfologia del seu aparell constructiu, del qual només s'ha localitzat el nucli intern de les estructures.

La construcció d'un seguit de baluards situats al llarg del circuit defensiu d'època medieval està perfectament documentada i ens aporta la informació històrica necessària per identificar les restes d'un mur (UE 104) que es va descobrir a l'extrem nord de la rasa, amb el baluard bastit, un cop acabada la Guerra dels Segadors (1652), davant del portal de l'Àngel. Es tractava d'una estructura amb un aparell constructiu molt sòlid, de característiques molt similars al baluard dels Tallers¹⁹ descobert a la Plaça Universitat²⁰. Per tant, podem afirmar que les restes descobertes corresponen al parament parcialment conservat d'un dels baluards de la tercera línia de muralla, edificada en el segle XVII segons les noves tendències defensives modernes amb les quals es va reformar part de la muralla existent.

D'aquest mateix moment semblen correspondre's les restes del mur (UE 107) que es va localitzar a l'extrem de migdia de la rasa. El seu aparell constructiu era molt similar al

---

¹⁹ segons fonts documentals aixecat l'any 1697 i enderrocat al segle XVIII.

²⁰ BACARIA MARTÚS, A. 1994.

que em identificat com un baluard però, la seva ubicació no queda reflectida en la documentació i no presentava ni les mateixes dimensions ni la solidesa de l'anterior, la qual cosa dificulta enormement la seva interpretació. Cal apuntar la possibilitat de què es tracti d'un fragment corresponent a un baluard proper, abocat en el moment de realitzar-se l'enderroc de la muralla. Aquesta hipòtesi es podrà confirmar quan es pugui descobrir l'entorn immediat de l'estructura, tant en extensió com en alçat.

Per concloure aquest estudi només assenyalar que la datació proporcionada, tenint en compte la falta de nivells arqueològics associats a les estructures descobertes, es basa en la informació extreta de les fonts documentals i en l'anàlisi del sistema constructiu utilitzat pel seu bastiment. Per aquest motiu, caldrà esperar que sorgeixin noves dades arqueològiques que complementin o replantegin les tesis actuals. És del tot necessari aprofundir en aquests estudis donada la importància de la construcció, catalogada com un dels grans monuments de l'època i malauradament destruïda a mitjan del segle XIX, a causa de les modificacions urbanístiques que va patir la ciutat.

Finalment, només insistir en la inexistència de restes arqueològiques dins la rasa efectuada al llarg del carrer Fontanella on tenim constància, en les fonts escrites i cartogràfiques, que en època medieval s'hi hauria fet el pany de muralla que anava des del portal de l'Àngel fins el portal de Jonqueres, situat en l'actual cruïlla amb la via Laietana. La manca de vestigis pot respondre a dos fenòmens, o bé a la destrucció duta a terme a l'hora d'instal·lar les canalitzacions i xarxes dels serveis municipals, encara actius, o bé al fet de no haver assolit la cota a on és probable que es conservin les restes de la muralla enderrocada.

7. BIBLIOGRAFIA

BACARIA MARTÚS, A. 1994: *Informe-Memòria del seguiment arqueològic de la Plaça Universitat de Barcelona*. Inèdit.

BARRIENDOS VALLVÉ, M. 1993: “Les inundacions al Pla de Barcelona (segles XIV-XIX). Aspectes paleoclimàtics del fenomen” *Actes del III congrés d’història de Barcelona*. Barcelona.

CARRERAS I CANDI, F. 1909: “La ciutat de Barcelona” *Geografia General de Catalunya, vol. III*. Barcelona.

CIRICI, A. 1985: *Barcelona pam a pam*. Barcelona.

CUBELES I BONET, A. 1993: “La problemàtica a l’entorn de la incidència del decret del batlle de Barcelona sobre els oficis de batedors i tintorers de fustanys de l’any 1255 en la historiació de les muralles de Barcelona del segle XIII” *Actes del III congrés d’història de Barcelona*. Barcelona.

DDAA. 1992: “El Barcelonès, el Baix Llobregat, el Maresme” *Catalunya Romànica, vol. XX*. Barcelona.

DDAA. 1992: “La ciutat consolidada (segles XIV-XV)” *Història de Barcelona, vol. 3*. Barcelona.

DDAA. 1992: “La ciutat a través del temps. Cartografia històrica” *Història de Barcelona, índex*. Barcelona.

DURAN I SANPERE, A. 1972: “La ciutat al llarg de les seves muralles. Viatge entorn de la darrera muralla” *Barcelona i la seva Història, vol. I*. Barcelona.

FLORENSE FERRER, A. 1962: “Evolución de Barcelona en la Baja Edad Media”. *Cuadernos de arqueología e historia de la ciudad, III*. Barcelona.

GARCIA I ESPUCHE, A. 1986: *Espai i societat a la Barcelona preindustrial*. Barcelona.

HERNÁNDEZ, J.E.; MORA, G.; POUPLANA, X. 1990: *Arquitectura de Barcelona*. Barcelona.

HUERTAS, J.; RODRÍGUEZ, M. 2000: “Muralla medieval de Barcelona: darreres intervencions arqueològiques” *Actes del I Congrés d’arqueologia medieval i moderna a Catalunya*. Igualada.

OLIVÉ I GUILERA, J.: “Les rieres del pla de barcelona a mitjan segle XIX” *Actes del III congrés d’història de Barcelona*. Barcelona.

PERELLÓ FERRER, A.M. 1996: “Defensa i fortificació” *L’arquitectura civil del segle XVII a Barcelona*. Barcelona.

RIBA I ARDERIU, O. 1992: “Aspectes geològics de les muralles barcelonines” *Revista Muntanya del Centre Excursionista de Catalunya*, núm. 781. Barcelona.

RIBA I ARDERIU, O. 1993: “Assaig sobre la geomorfologia medieval de la ciutat vella de Barcelona” *Actes del III congrés d’història de Barcelona*. Barcelona.

8. REPERTORI ESTRATIGRÀFIC

Fitxa d'Unitat Estratigràfica				UE : 101	
Sector: RASA 1		Fase: IV		Cronologia: Segle XX	
DEFINICIÓ :	Paviment				
DESCRIPCIÓ :	Paviment de llosetes de pedra de forma quadrada que amiden 20x20 cm. de costat, lligades amb ciment i col·locades sobre un llit de formigó d'un gruix de 15 cm. aprox.				
MATERIAL DIRECTOR :					
SEQÜÈNCIA FÍSICA :	Igual a		Equivalent a		
	Rebleix a		Es reblert per		
	Cobreix a		Es cobert per		
	Talla a		Tallat per		
	Es recolza a	102	Se li recolza		
	S'entrega a		Se li entrega		

Fitxa d'Unitat Estratigràfica				UE : 102	
Sector: RASA 1		Fase: III		Cronologia: Final segle XVIII - segle XX	
DEFINICIÓ :	Nivell d'aportació				
DESCRIPCIÓ :	Rebliment de terra molt heterogènia compost per sorres i argiles de color marró clar, amb gran quantitat de pedra petita i fragments de material constructiu (rajols, maons, etc.) i de consistència molt solta.				
MATERIAL DIRECTOR :	Produccions de Can Falló i cer. blava catalana				
SEQÜÈNCIA FÍSICA :	Igual a		Equivalent a		
	Rebleix a		Es reblert per		
	Cobreix a	103, 105, 106, 107	Es cobert per		
	Talla a		Tallat per		
	Es recolza a		Se li recolza	102	
	S'entrega a		Se li entrega		

Fitxa d'Unitat Estratigràfica				UE : 103	
Sector: RASA 1		Fase: III		Cronologia: Final segle XVIII - segle XX	
DEFINICIÓ :	Rebliment d'argiles				
DESCRIPCIÓ :	Capa homogènia d'argiles de color vermellós barrejada amb graves. De consistència no gaire endurida i completament estèril. Localitzada només per sobre de la u.e. 104.				
MATERIAL DIRECTOR :	-				
SEQÜÈNCIA FÍSICA :	Igual a		Equivalent a		
	Rebleix a		Es reblert per		
	Cobreix a	104	Es cobert per	102	
	Talla a		Tallat per		
	Es recolza a		Se li recolza		
	S'entrega a		Se li entrega		

Fitxa d'Unitat Estratigràfica			UE : 104	
Sector: RASA 1		Fase: II	Cronologia: Segle XVII	
DEFINICIÓ :	Estructura			
DESCRIPCIÓ :	Mur orientat d'est a oest, bastit amb dues cares vistes i un rebliment de pedres de mida mitjana, sense escairar al centre, tot unit amb morter de calç de color blanc, força consistent. Localitzat en una llargada màxima de 1 m. per una amplada de 6,90 m. i a una cota de 1,10 m. de profunditat respecte la vorera del carrer (u.e. 101)			
MATERIAL DIRECTOR :				
SEQÜÈNCIA FÍSICA :	Igual a		Equivalent a	
	Rebleix a		Es reblert per	
	Cobreix a		Es cobert per	103
	Talla a		Tallat per	
	Es recolza a	?	Se li recolza	
	S'entrega a		Se li entrega	

Fitxa d'Unitat Estratigràfica			UE : 105	
Sector: RASA 1		Fase: I	Cronologia: final segle XIII- inici segle XIV	
DEFINICIÓ :	Estructura			
DESCRIPCIÓ :	Mur bastit amb pedres irregulars unides amb morter de calç groguenc i poc consistent. Els seus límits són molt poc clars a causa del mal estat de conservació en què es va trobar. Apareixia a 1 m. per sota del paviment de llosetes de la vorera (u.e. 101) i amidava 2,50 m. d'ampla per 0,90 m. de llarg.			
MATERIAL DIRECTOR :				
SEQÜÈNCIA FÍSICA :	Igual a		Equivalent a	
	Rebleix a		Es reblert per	
	Cobreix a		Es cobert per	102
	Talla a		Tallat per	
	Es recolza a	?	Se li recolza	
	S'entrega a		Se li entrega	

Fitxa d'Unitat Estratigràfica			UE : 106	
Sector: RASA 1		Fase: I	Cronologia: final segle XIII- inici segle XIV	
DEFINICIÓ :	Estructura			
DESCRIPCIÓ :	Mur bastit amb grans blocs de pedra, falcats amb pedres de mida més petita, tot unit amb morter de calç de color blanquinós i poc consistent. Els seus límits són molt poc clars a causa del mal estat de conservació en què es va trobar. Apareixia a 0,80 m. per sota del paviment de la vorera (u.e. 101) i amidava 9,50 m. d'ampla per 0,80 m. de llarg.			
MATERIAL DIRECTOR :				
SEQÜÈNCIA FÍSICA :	Igual a		Equivalent a	
	Rebleix a		Es reblert per	
	Cobreix a		Es cobert per	102
	Talla a		Tallat per	
	Es recolza a	?	Se li recolza	
	S'entrega a		Se li entrega	

Fitxa d'Unitat Estratigràfica			UE : 107	
Sector: RASA1		Fase: II		Cronologia: Segle XVII
DEFINICIÓ :	Estructura			
DESCRIPCIÓ :	Mur orientat d'est a oest, bastit amb dues cares vistes (de la qual només se n'ha conservat una) i un rebliment de pedres de mida mitjana, sense escairar al centre, tot unit amb morter de calç de color blanc, força consistent. Amidava 3 m. d'ample i només se n'ha pogut documentar en planta un tram de 0,80 m. de llargada, a una cota de 1 m. de profunditat respecte la vorera del carrer (u.e. 101)			
MATERIAL DIRECTOR :				
SEQÜÈNCIA FÍSICA :	Igual a		Equivalent a	
	Rebleix a		Es reblert per	
	Cobreix a		Es cobert per	102
	Talla a		Tallat per	
	Es recolza a	?	Se li recolza	
	S'entrega a		Se li entrega	

9. INVENTARI DELS MATERIALS

UJ	SECTOR	NÚM	FRAGMENTS	CODI	DEFINICIÓ FRAGM.	FORMA	TÈCNICA	PASTA	DECORACIÓ E	ACABATE	ACABAT I	CRONOLOGIA	OBSERVACIONS	DIBUIX
102	1		1	14002	PE	GER	TO	AO		AF	MT			
102	1		1	14002	NA	GET	TO	AO		AF	RU			
102	1		1	14005	VO	PTL	TO	AR		RU	RU			
102	1		1	14005	CR	GET	TO	AR		AF	MT			
102	1		1	14005	FO	GER	TO	AR		RU	MT			
102	1		1	14003	SF	CAT	TO	AO		VI	MT		vidriat verd en la meitat alta de la peça	
102	1		1	14003	PS	GIB	TO	AO		VI	MT	S.XIX	vidriat melat	
102	1		1	14003	VO	GIB	TO	AO		MT	VI	1800-1891	vidriat melat	
102	1		1	14003	VO	PDA	TO	AO		MT	VI	S.XVII- C.1800	vidriat marró	
102	1		1	14003	VO	PDA	TO	AO		MT	VI	C.1800	vidriat marró	
102	1		1	14003	VO	PDA	TO	AO		MT	VI	C.1800	vidriat marró	
102	1		1	14003	VO	PDA	TO	AO		MT	VI	C.1800	vidriat melat	
102	1		1	14003	VO	PLA	TO	AO		MT	VI	C.1800	vidriat melat	
102	1		1	14003	VO	CSS	TO	AO		VI	VI	S.XVIII-inici S.XIX	vidriat ext. verd, vidriat int. Melat	
102	1		1	14003	VO	GET	TO	AO		VI	VI		vidriat verd	
102	1		1	14003	CO	POA	TO	AO	IN	VI	VI	S.XIV-S.XVIII	vidriat ext. verd decorada en el coll	
102	1		1	14003	VO	PLA	TO	AO		MT	VI		vidriat verd	
102	1		1	14003	VO	PAT	TO	AO		MT	VI	S.XVIII	vidriat marró	
102	1		1	14003	VO	PAT	TO	AO		MT	VI	S.XVIII	vidriat marró	
102	1		1	14003	VO	MOR	TO	AO		VI	VI	S.XIV-S.XV	vidriat ext. verd , vidriat int. melat	
102	1		1	14003	VO	MOR	TO	AO		MT	VI	S.XIV-S.XV	vidriat verd	
102	1		2	14003	VO	MOR	TO	AO		MT	VI	S.XIV- inici S.XIX	vidriat verd	
102	1		1	14003	VO	MOR	TO	AO		VI	VI	S.XIV-inici S.XIX	vidriat melat	
102	1		1	14003	VO	PAT	TO	AO		MT	VI	S.XVIII	vidriat marró i verd sobre fons groc, de Can Falló	
102	1		1	14003	PE	GER	TO	AO		MT	VI		vidriat marró	
102	1		1	14003	PE	GER	TO	AO		MT	VI		vidriat melat	
102	1		1	14003	FO	GER	TO	AO		MT	VI		vidriat marró	
102	1		6	14003	NA	GER	TO	AO		VI	VI		vidriat verd	
102	1		4	14003	BR	CAT	TO	AO		VI	MT	C.1800	vidriat verd	
102	1		1	14003	BR	CAT	TO	AO		VI	MT	C.1800	vidriat marró	
102	1		1	14100	VO	PAT	TO	AO		VI	VI		vidriat blanc	

CODI EXC. 5-02

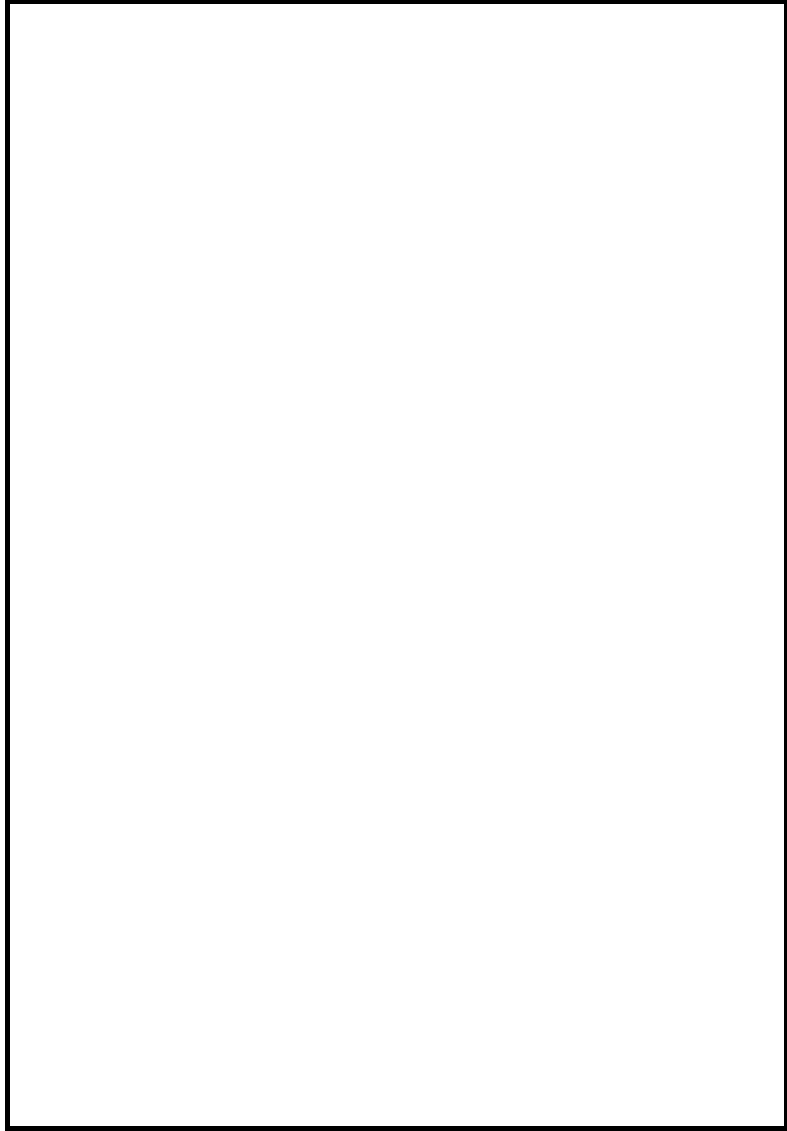
102	1		1	14101	FO	MOR	TO	AO		VI	VI		petit morter	
102	1	1	1	14102	PE	PAT	TO	AO		MT	VI	S.XVI-S.XVII	decoració tipus vegetal amb traç estilitzat indet.	SI
102	1		2	14102	SF		TO	AO		MT	VI	S.XVI-S.XVII	decoració indet.	
102	1		1	14102	VO	PAT	TO	AO		MT	VI		sanefa de 2 filets concèntrics a la vora i 5 traços gruixuts	
102	1		1	14122	FO	ESC	TO	AO		VI	VI	S.XIV-S.XV	taller de Paterna, motiu de les palmetes i fulles radials	
102	1	2	1	14103	FO	PAT	TO	AO		VI	VI	S.XVII-S.XVIII	decor. de rams de cirereta alternats amb arcs dobles	SI
102	1	3	1	14103	VO	PAT	TO	AO		VI	VI	S.XVII-S.XVIII	decor. de la corbata	SI
102	1		1	14104	VO	ESC	TO	AO		VI	VI	S.XVII-S.XVIII	decor. d'orles de circumferències concèntriques	
102	1		1	14104	VO	PAT	TO	AO		VI	VI	S.XVII-S.XVIII	decor. d'orles de circumferències concèntriques	
102	1		1	14104	VO	PAT	TO	AO		VI	VI	S.XVII-S.XVIII	decoració d'arcs indet.	
102	1		3	14104	FO	ESC	TO	AO		VI	VI	S.XVII-S.XVIII	decoració indet.	
102	1	4	1	14114	PE	PLA	TO	AO		VI	VI	1620-1670	Telese fig.126	SI
102	1		1	14114	OR	ESC	TO	AO		VI	VI	1600-1635	Telese Lam. XIII-3	
102	1		1	14213	SF	ESC	TO	AO		VI	VI	S.V- inici S.XVI	decor. vegetal de fulles de falguera de Manises	
102	1		1	50030	SF			AO		VI	RU	S.XVI	decor. amb motius vegetals	

ANNEX

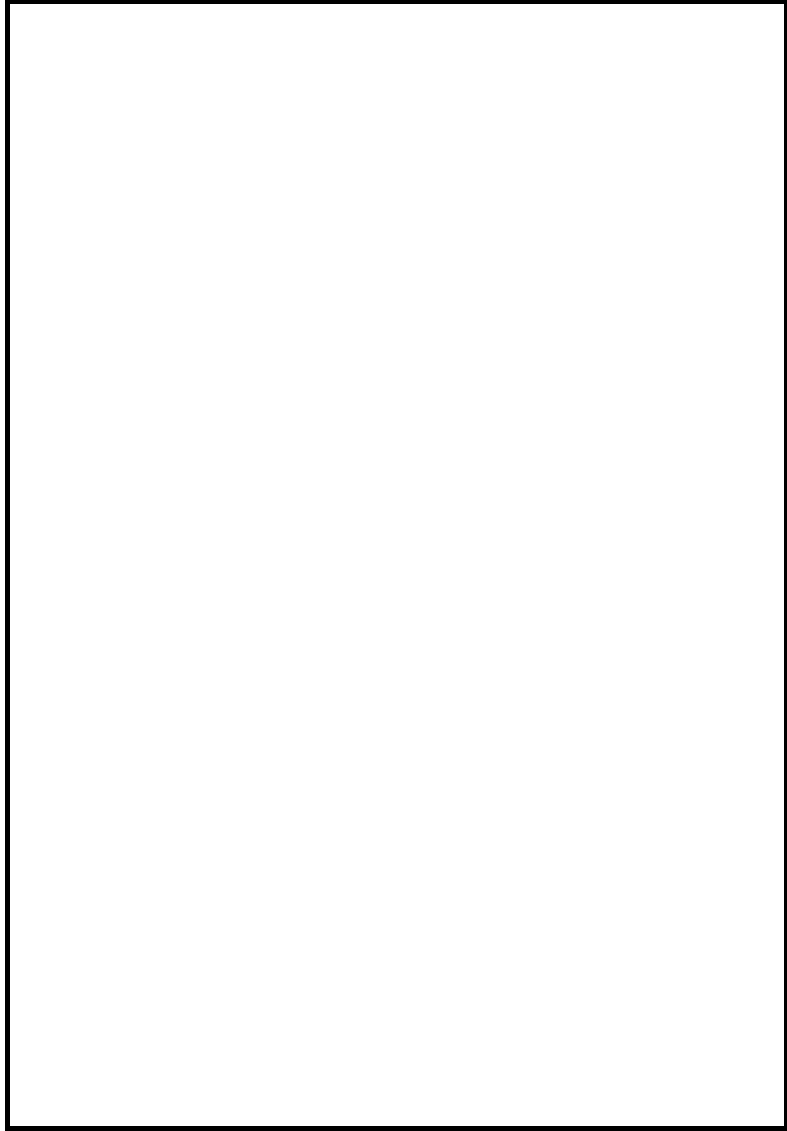
DOCUMENTACIÓ FOTOGRÀFICA

DIBUIX CERÀMICA

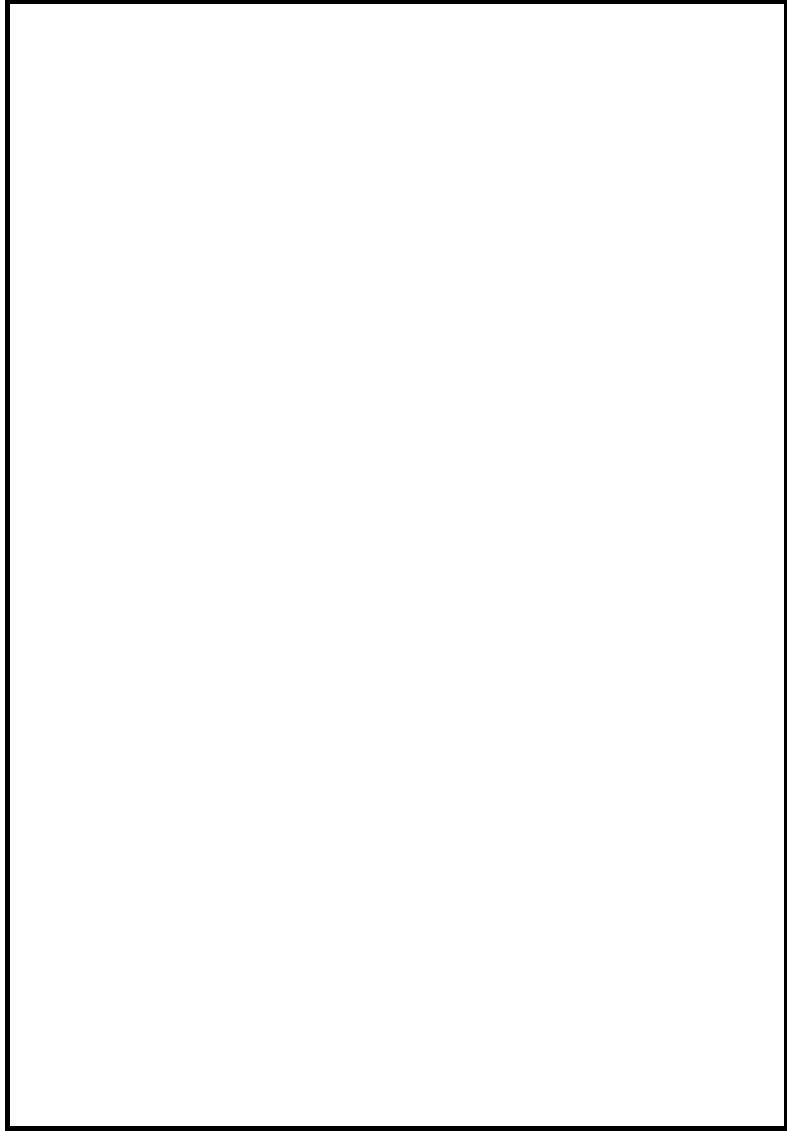
PLANIMETRIA

F.1. Vista general de la RASA 1, al fons es veu la màquina retroexcavadora utilitzada en la intervenció.

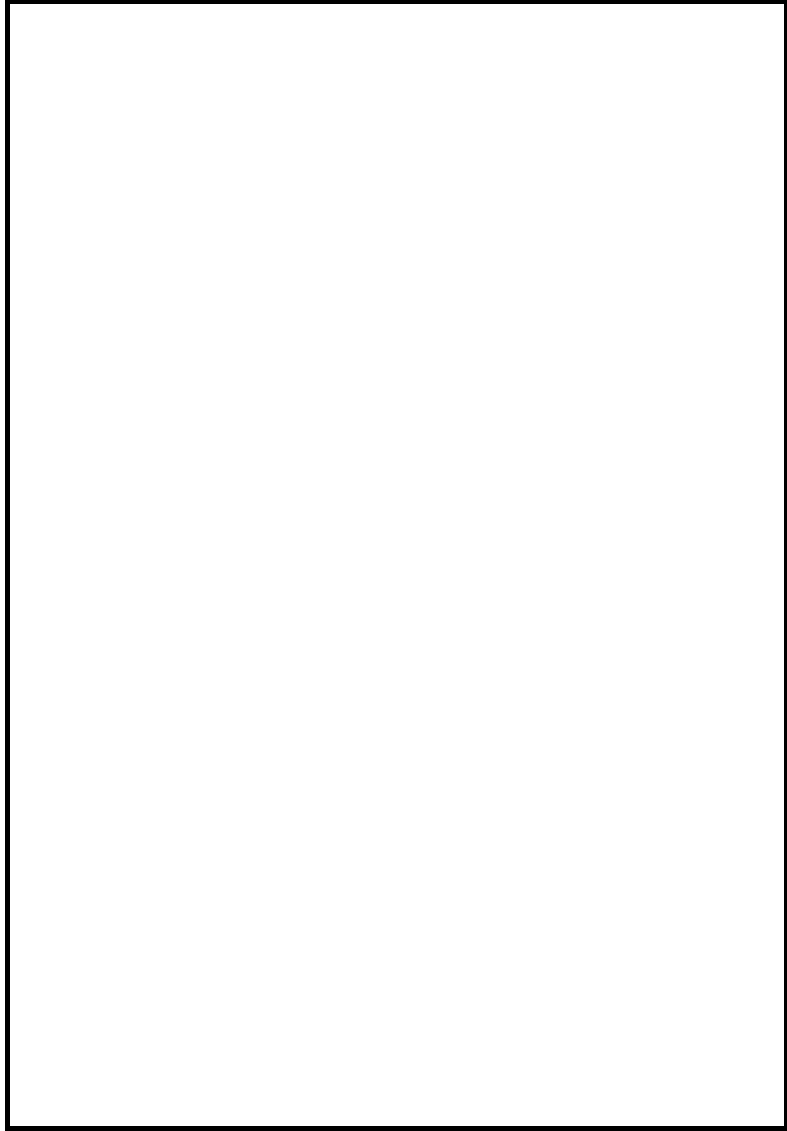

F.2. Vista general de la RASA 1 un cop s'han col·locat els tubs per passar els cables d'electricitat i la canalització d'aigua.

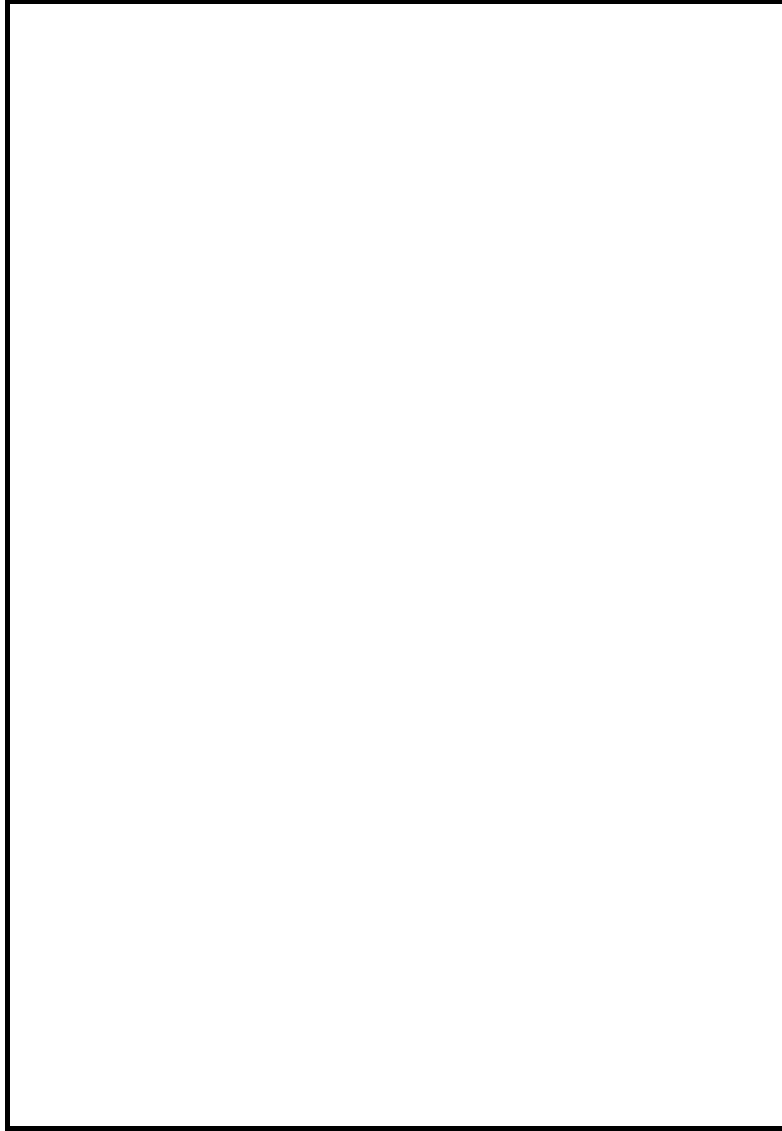

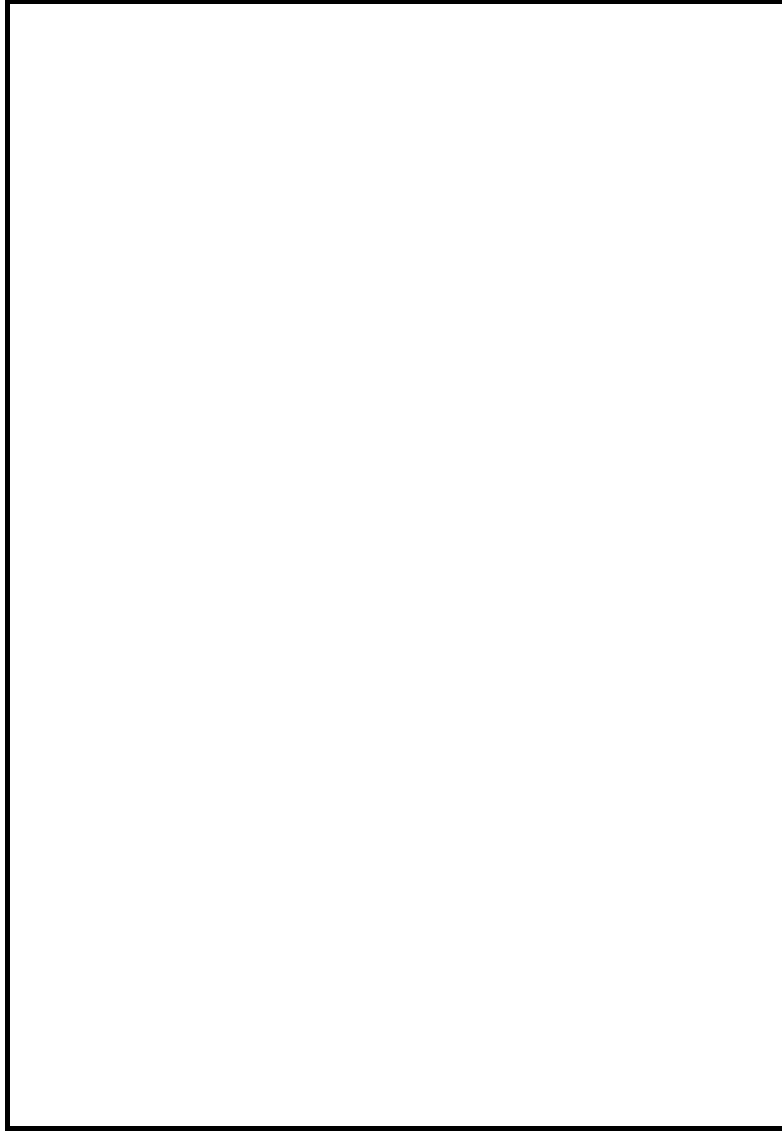
F.3. Detall d'un dels trams de la RASA 1 on s'hi pot observar la quantitat de serveis soterrats, actualment en funcionament.

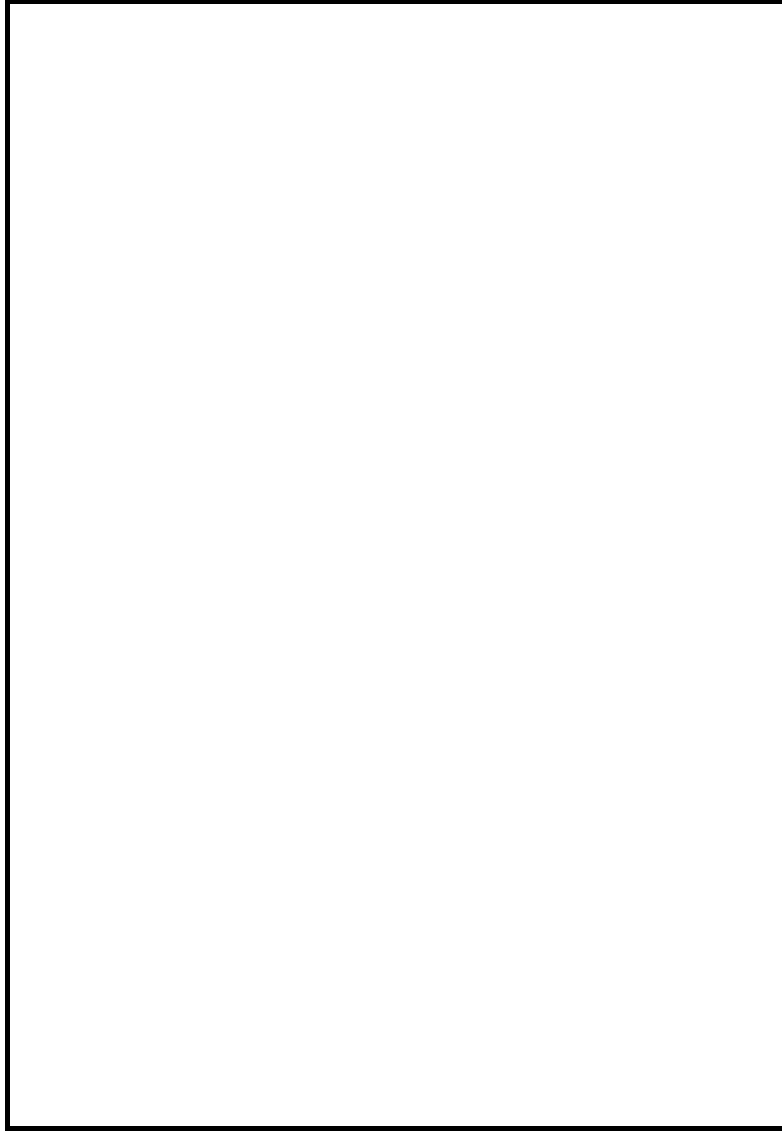
F.4. Vista longitudinal de la fonamentació (U.E. 104) corresponent a una part del baluard del Portal de l'Àngel, que data del segle XVII.

F.5. Detall de l'estructura U.E. 104 on es veu el tipus de maçoneria, l'estratigrafia del perfil de la rasa (U.E. 102 i 103) i la cota respecte la vorera del carrer.

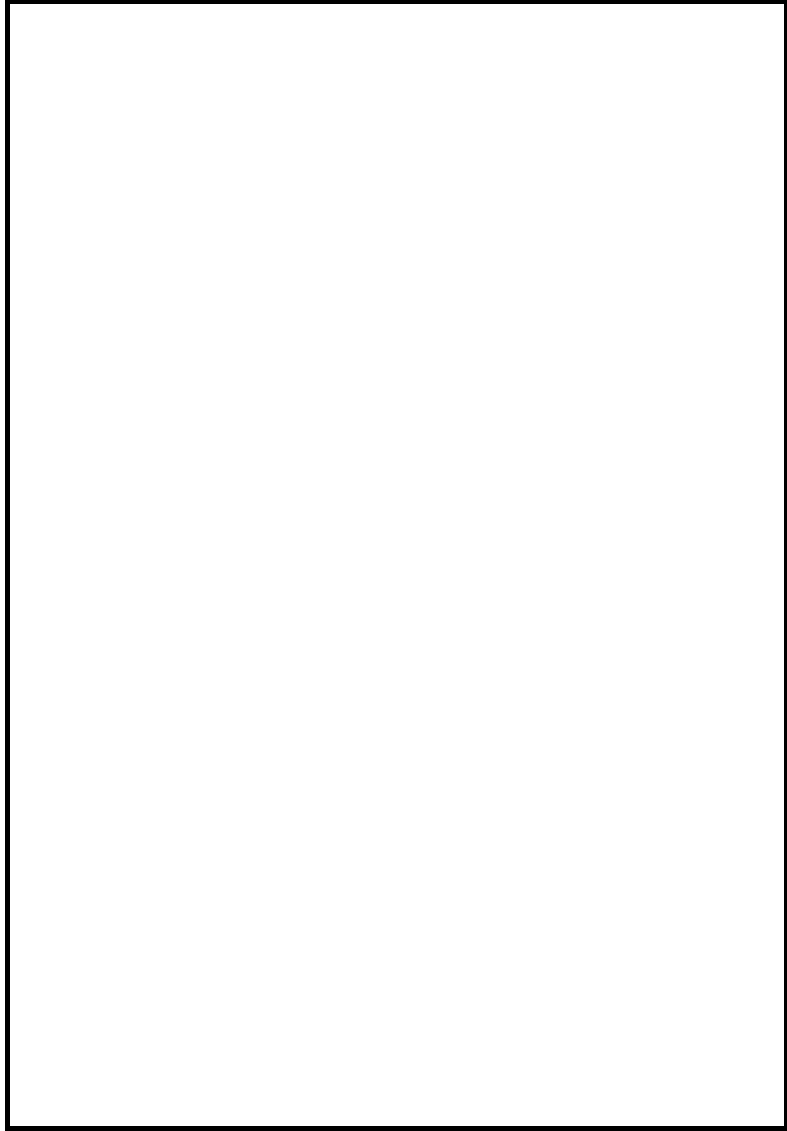

F.6. Vista frontal de la U.E. 105, des de dins de la RASA 1, on s'hi observa l'arrasament que ha patit al llarg dels darrers anys.

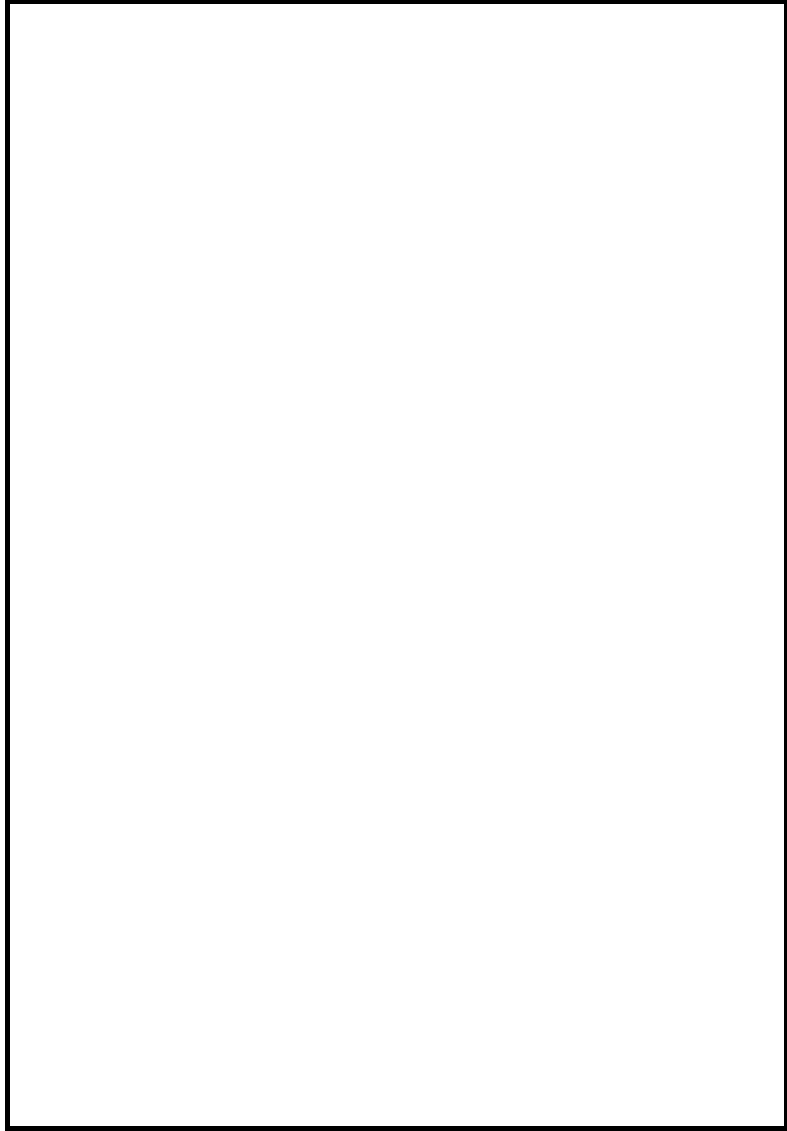

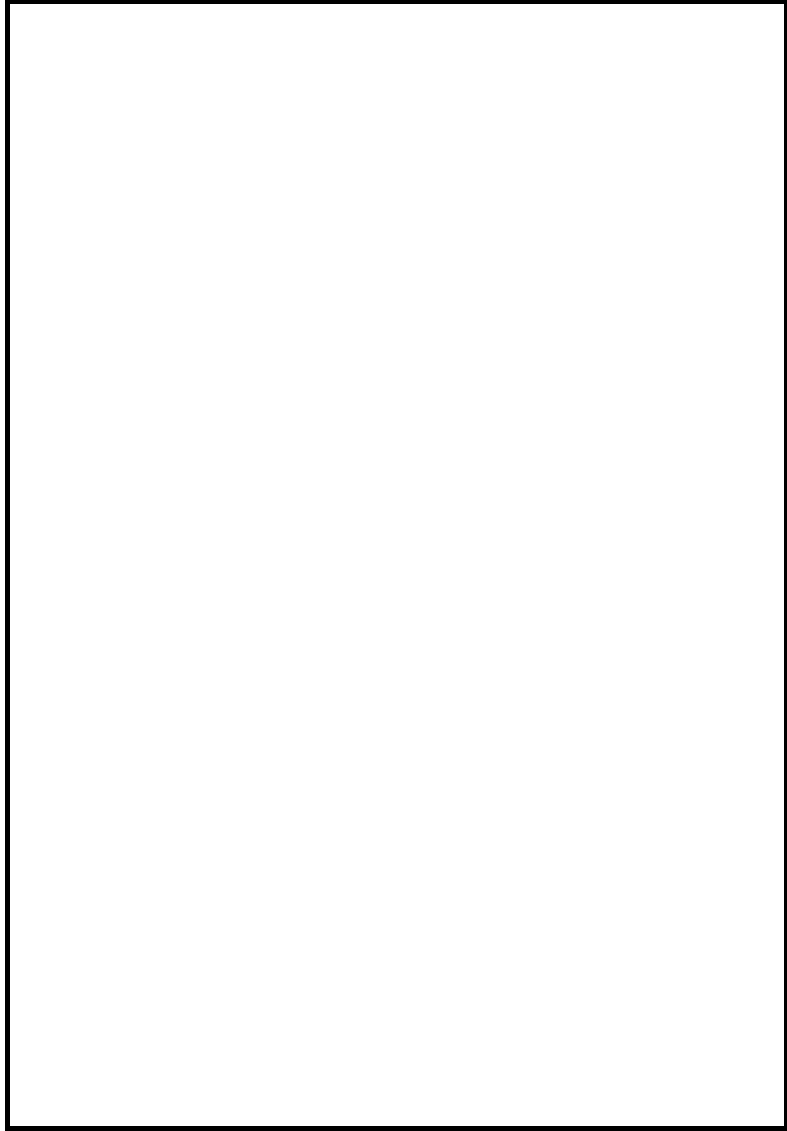
F.7. Vista zenital del mur 105 interpretat com les restes de la fonamentació d'una de les torres de la muralla medieval.

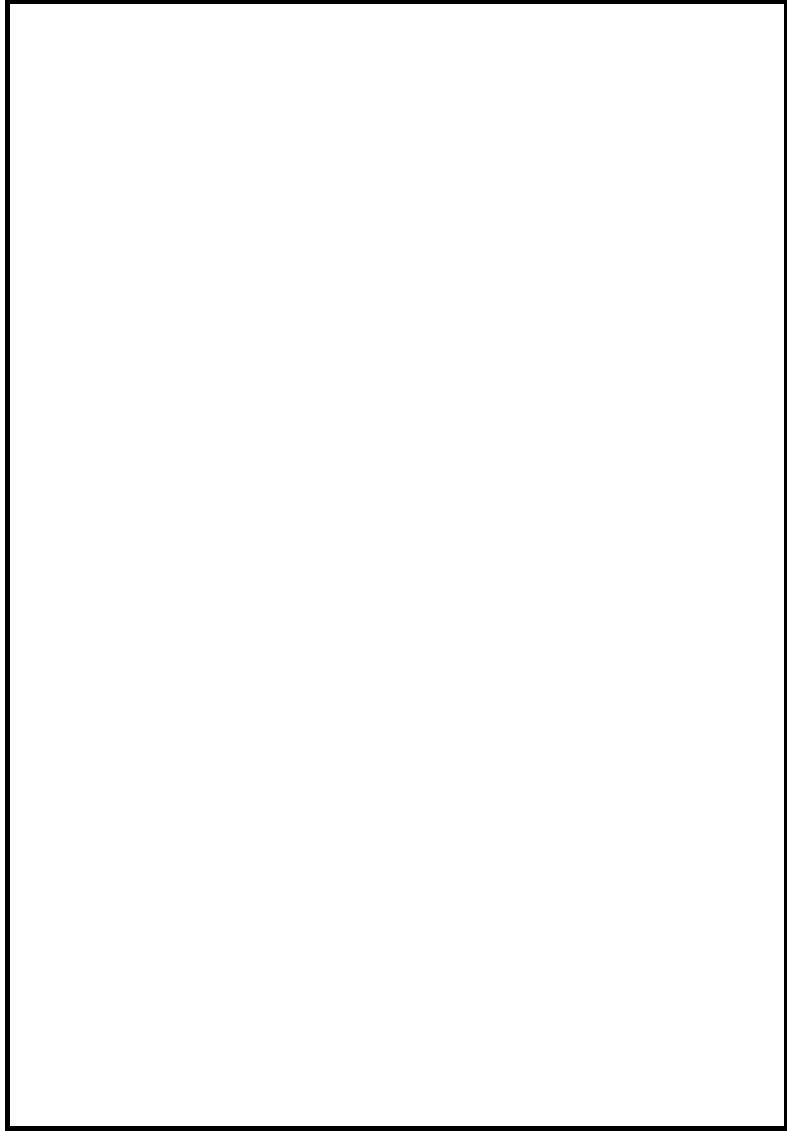
F.8. Vista general de la U.E. 106 composta de grans blocs de pedra completament arrasats.

F.9. Detall del paquet de terra aportada (U.E. 102) que cobria el mur 106 i de la cota d'aquest respecte el paviment de la vorera.

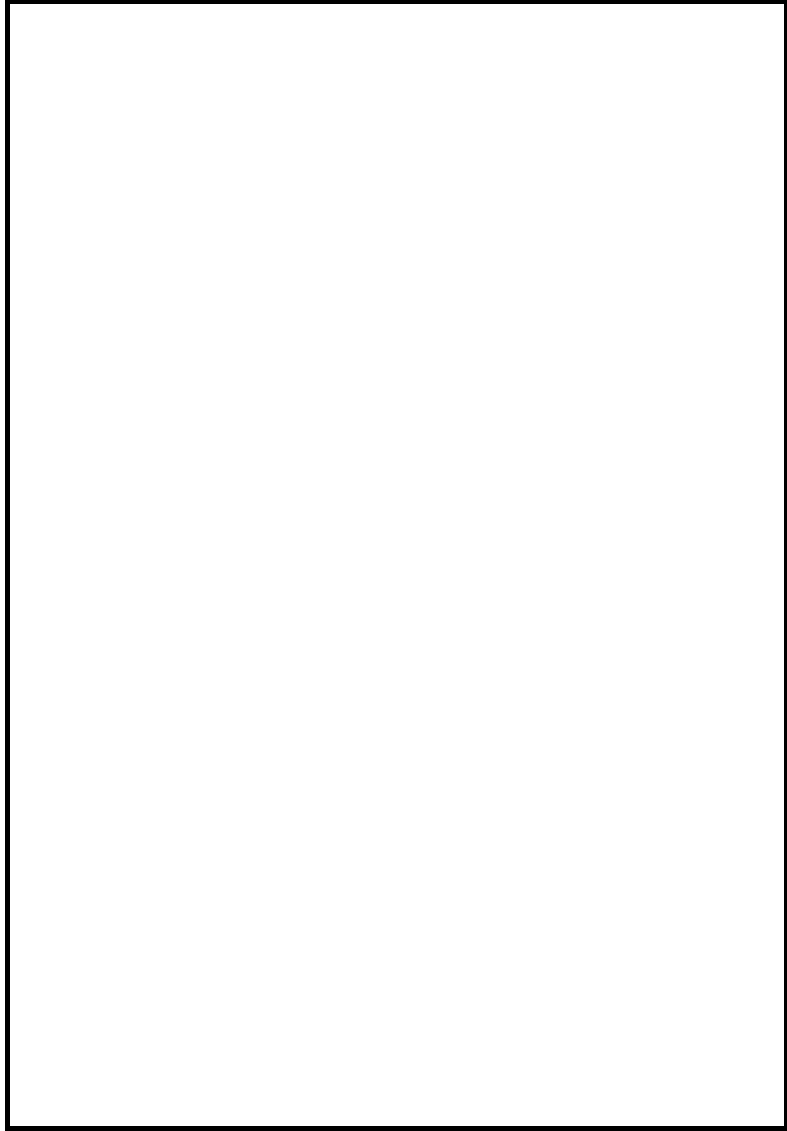

F.10. Vista zenital del mur U.E.107 on s'hi observa la forma del seu traçat.

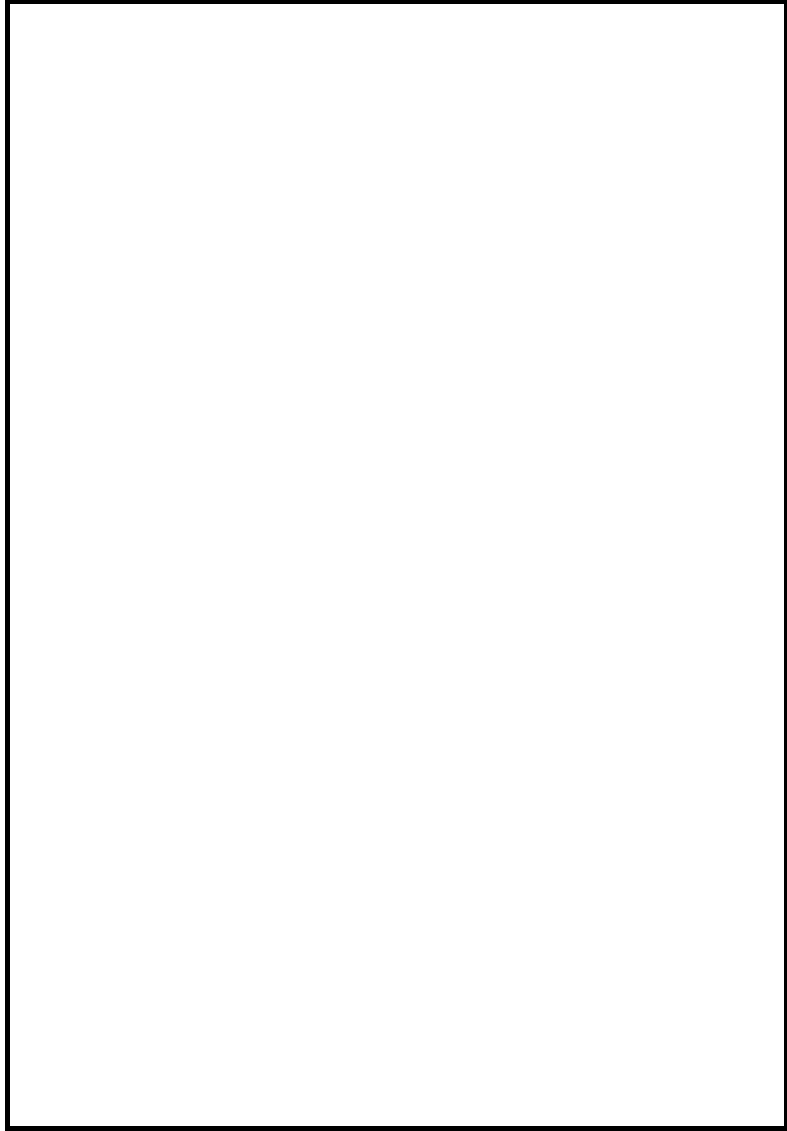

F.11. Vista frontal, des de dins de la RASA 1, de la U.E.107
on s'hi pot veure el paquet de terra aportada del perfil.

F.12. Vista general d'un tram de la RASA 2 un cop excavat, on no van aparèixer restes arqueològiques.

F.13. Detall del rebliment de sorres localitzat al llarg de la RASA 2, també s'hi observen les totxanes que cobreixen alguns serveis.

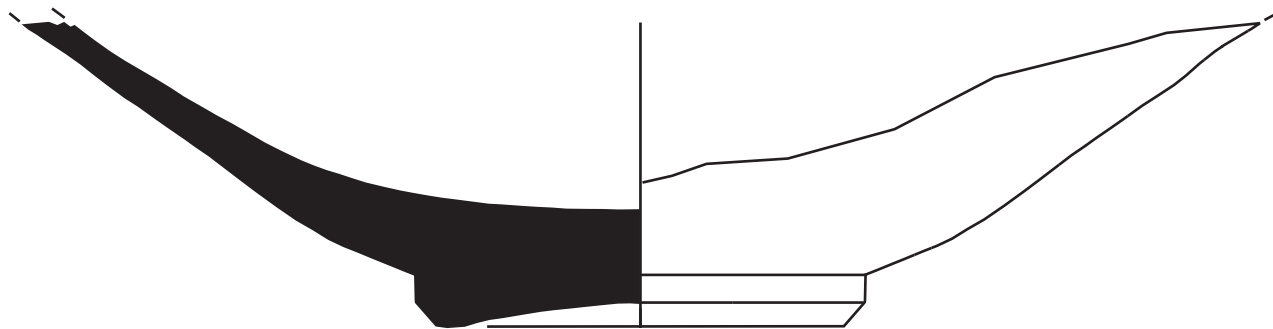
MATERIAL CERÀMIC

U.E. 102-1. Plat de ceràmica blava de Barcelona decorat amb motius vegetals, amb el traç estilitzat i indeterminat. Vidriat intern rosat. Pasta beix-rosada amb desgreixant de mica i quars.

U.E. 102-2. Plat de ceràmica blava catalana decorada amb rams de cireres alternats amb arcs dobles. Al fons intern hi ha una estrella inscrita dins de tres cercles concèntrics. Pasta beix i compacta.

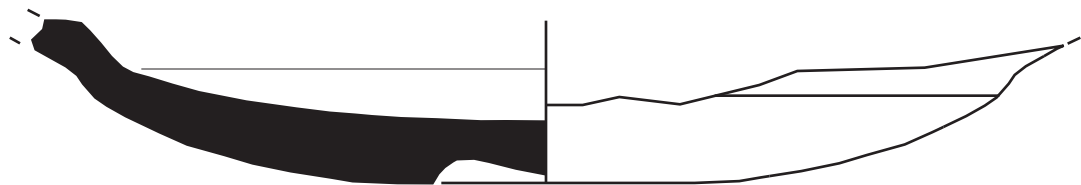
U.E. 102-3. Plat de ceràmica blava catalana decorat amb l'orla de la corbata. Pasta beix i compacta.

U.E. 102-4. Plat de ceràmica blava catalana amb decoració figurada al fons intern. Pasta beix ataronjat compacta.

U.E. 102-1

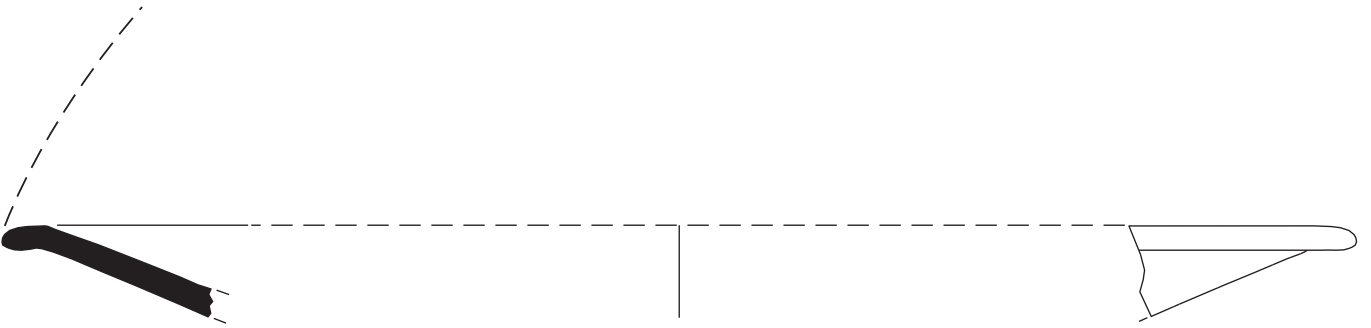

U.E. 102-2

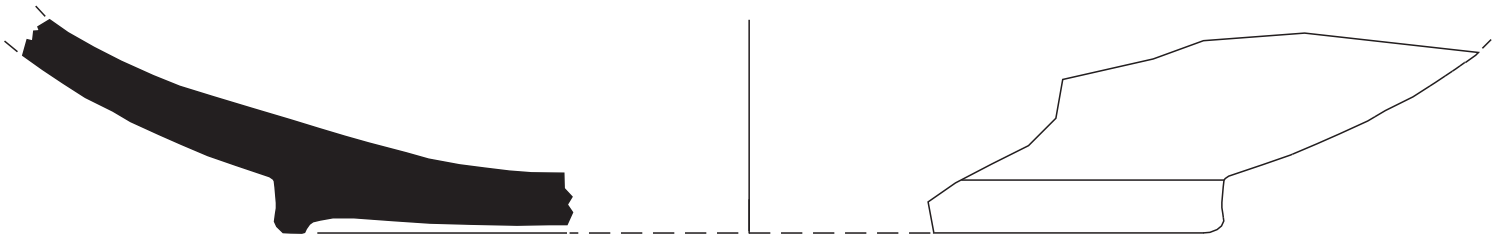

U.E. 102-3

U.E. 102-4

PLANIMETRIA

Fig. 1. Situació de l'indret on s'ha efectuat el seguiment arqueològic.

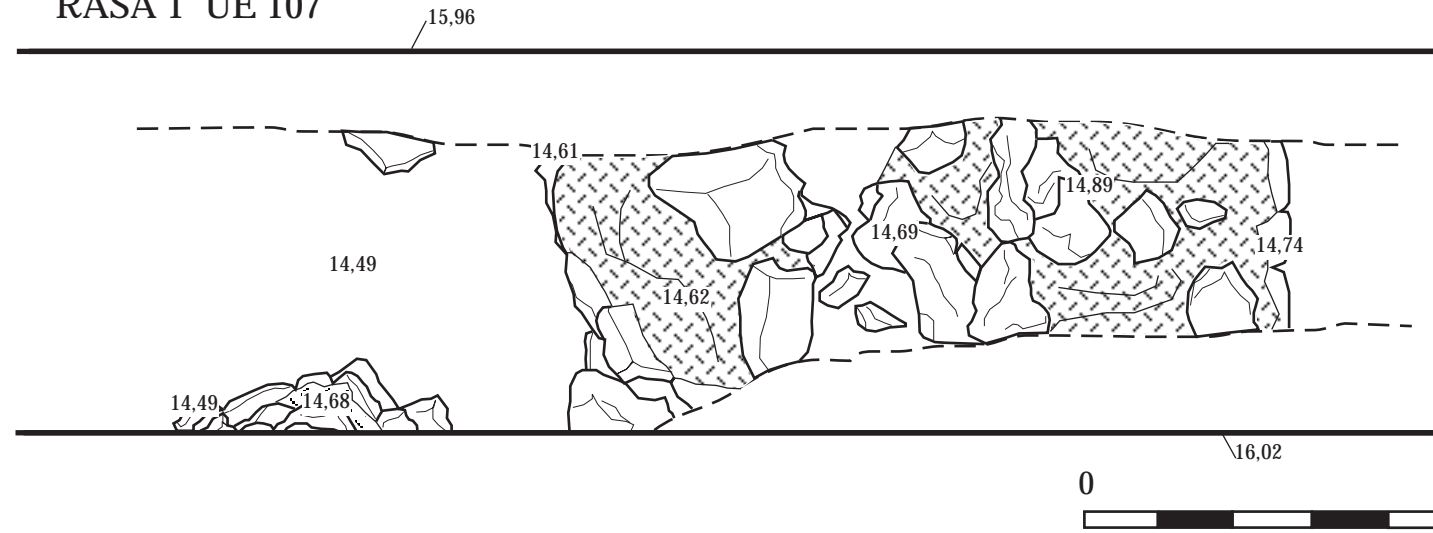
Fig. 2. Plànol topogràfic on s'indica la situació de la rasa del carrer Fontanella.

Fig. 3. Plànol topogràfic on s'indica la situació de la rasa de la plaça de Catalunya, amb les estructures arqueològiques descobertes.

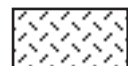
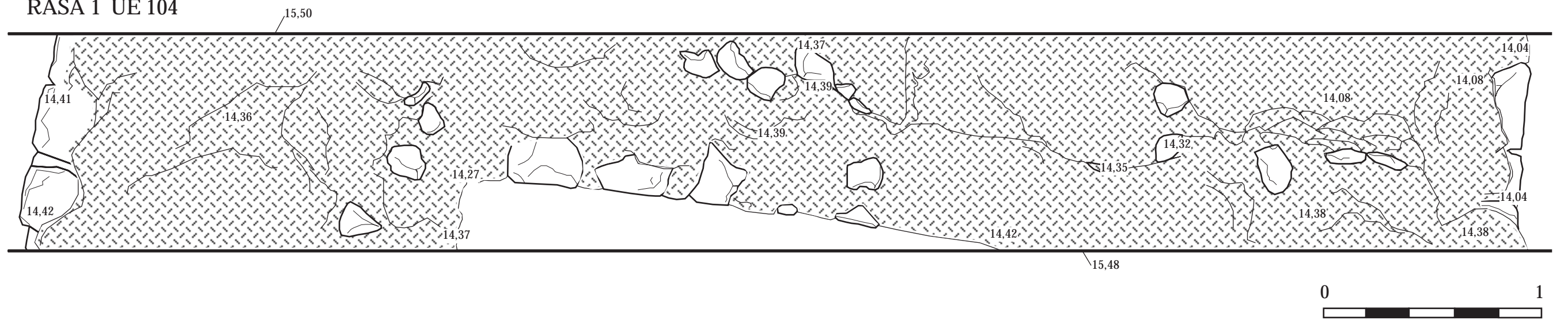
Fig. 4. Planta de la Rasa 1 amb els murs U.E. 104 i 107 que hi ha aparegut.

Fig. 5. Planta de la Rasa 1 amb els murs U.E. 105 i 106 que hi ha aparegut.

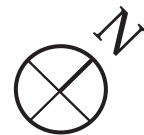
RASA 1 UE 107

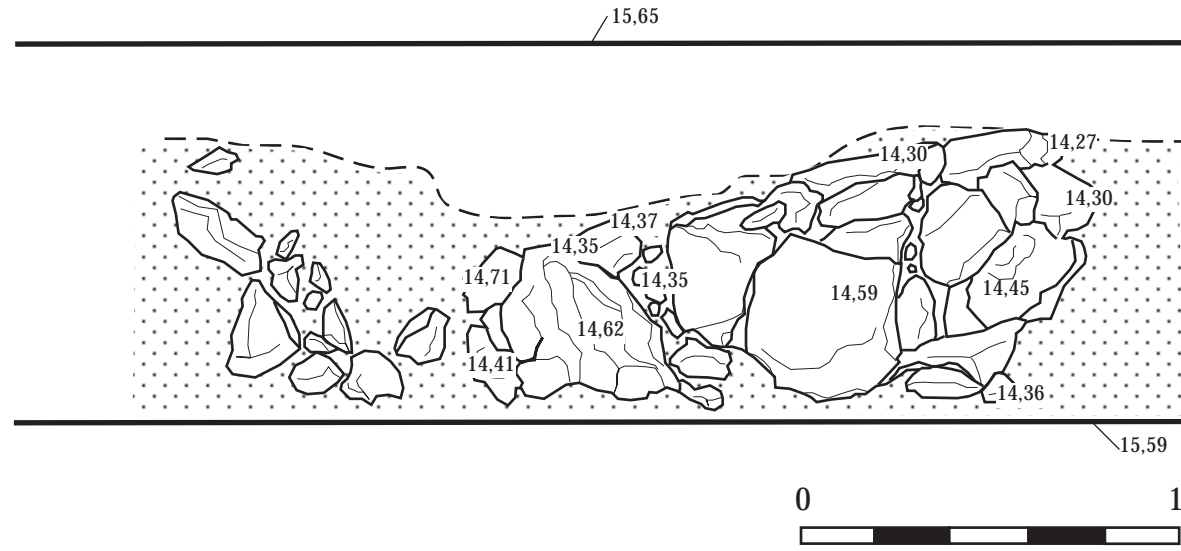
RASA 1 UE 104

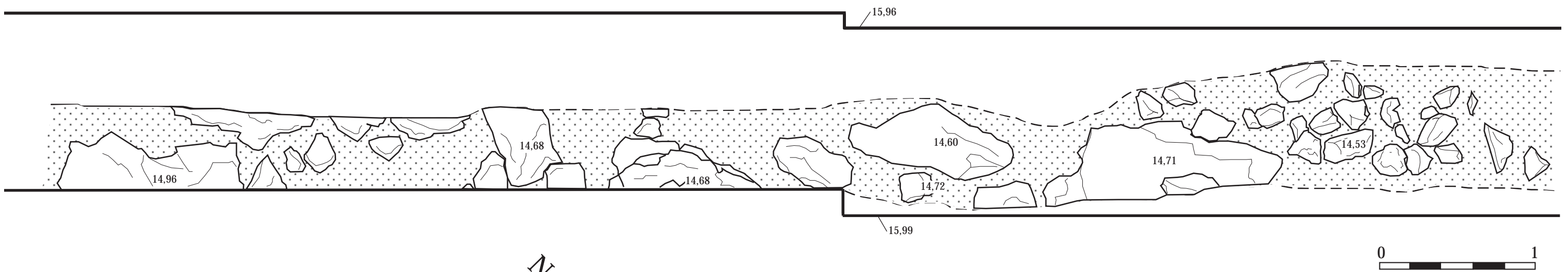
Morter de calç blanc

RASA 1 UE 105

RASA 1 UE 106

 Terra barrejada amb morter

